

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської
філології
Криворізького державного
педагогічного університету

МОТИВАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Актуальність питання вивчення ролі мотивації в процесі навчання іноземній мові зумовлюється певними реаліями сучасного життя. Вхідження України в європейське співтовариство, інтернаціоналізація багатьох сфер діяльності сучасної людини, реформування системи освіти та підвищення мобільності учнівської та студентської молоді – усе це актуалізує проблему володіння іноземною мовою та відповідно підвищення якісної складової процесу її навчання.

Мета нашого дослідження – дослідити вплив і роль мотивації під час вивчення іноземної мови.

Проблема мотивації як складової частини навчального процесу взагалі і навчання іноземній мові зокрема висвітлюється в багатьох психологічних та методико-педагогічних дослідженнях В.О. Бухбіндера, І.А. Джидар'яна, О.М. Леонт'єва, О.О. Леонт'єва, А.К. Маркової, Ю.І. Пасова, Г. Хекхаузена, М. Фюмадель та інших учених.

Так, деякі трактування мотиву в наукових дослідженнях співвідносять це поняття або з потребою (І.А. Джидар'ян), або з тим, де ця потреба конкретизується в конкретних умовах і на що спрямовується діяльність (О.О. Леонт'єв).

І.А. Джидар'ян схильний розглядати мотивацію як складний механізм для співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки [2, с. 148]. Ці фактори характеризують саму діяльність, зумовлюють її, спрямовують, обирають способи здійснення та досягнення результату цієї діяльності.

Що стосується студентів, то їх діяльність і поведінка визначається декількома потребами (збудниками). Їх якісні характеристики та кількість домінуючих потреб залежить від об'єктивних причин та може змінюватися (і змінюється) на різних етапах навчання. Таку особливість динамічної мотивації справедливо підкреслює А.К. Маркова: «мотивація навчання складається з низки спонукань, які постійно змінюються» [8, с. 14].

Завдання викладача – врахування потреб нинішнього студента, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, й залучення цієї діяльності до навчального процесу оволодіння іноземною мовою. Ці фактори сприятимуть створенню позитивної вмотивованості, тому що усвідомлена потреба відобразиться в предметі і в навчальній діяльності, а «предмет діяльності є її дійсним мотивом» [5, с. 12].

Спілкування розглядається як специфічна форма діяльності. У сучасній науці цей підхід є загальноприйнятим. Загальновідомо, що діяльності без мотивації не існує. Тому процес підготовки студентів до іншомовної комунікативної діяльності припускає формування мотиваційного механізму мовленнєвої діяльності студентів. Наявність позитивної мотивації значно актуалізується під час вивчення студентами іноземної мови і культури іншомовного спілкування. В основу нашого дослідження було покладено положення відомого психолога О.М. Леонт'єва про мотив як мотор діяльності [6, с. 225]. Особистість може усвідомлювати, а може навіть і не усвідомлювати мотиви її діяльності у певний момент, але вони завжди будуть її «двигуном». Без мотиву не може існувати жодна діяльність, тому що саме мотиви є тими психологічними механізмами і рушійними факторами, які підштовхують нас, активізують і спонукають нас до певних дій.

Говорячи про мотивацію під час навчання не просто діяльності, а вивчення іноземної мови та саме спілкування іноземною мовою, слухним буде говорити про *комунікативну мотивацію* (термін Ю.І. Пасова). Ми будемо дотримуватися думки автора про те, що фундаментальною основою для комунікативної мотивації є, з одного боку, потреба людини як соціальної істоти в спілкуванні взагалі і, з іншого боку, більш специфічна ситуативна потреба взяти участь у конкретній ситуації спілкування іноземною мовою. З огляду на це у багатьох дослідженнях виділяється два типи комунікативної мотивації: загальна комунікативна і ситуативна. Зауважимо, що остання, ситуативна мотивація, не тільки розвиває потребу в спілкуванні в певних ситуаціях, але є основою для створення постійної мотиваційної готовності – потреби в спілкуванні взагалі. Ця потреба є важливим фактором успішної участі в спілкуванні іноземною мовою.

Мотив корегує вектор спрямованості нашої діяльності, а оскільки діяльність студентів вмотивована оволодінням іноземною мовою як засобом спілкування для їхньої майбутньої професійної діяльності, то завдання викладача полягає у створенні таких умов, які викликають інтерес до самої діяльності, до необхідних у контексті цієї діяльності мовленнєвих дій. З огляду на це ми маємо констатувати, що наявність мотивації зумовлює поведінку та дії особистості залежно від того, яку спрямованість (валентність) – позитивну або негативну – отримують певні факти, події, ситуації. Вмотивована діяльність призводить до самовдосконалення та прагнення студентів отримати якісні особистісні результати. Фундаментальну роль в цьому відіграє мета діяльності або об'єкт, який її вмотивовує.

Звернімо увагу, що для особистості не має значення той факт, що вона не досягла успіху *зовнішнього* чи *колективного*, навпаки, вона отримує задоволення і радість під час досягнення індивідуально поставле-

ної мети [9, с. 155]. У дослідженнях було встановлено також, що якщо особистість легко, без жодних зусиль або навіть випадково отримує певний результат під час діяльності або, навпаки, має нездолані труднощі та ускладнення під час досягнення мети, то це пригнічує відчуття причетності особистості до того, що відбувається, не дозволяє відчувати себе активним об'єктом цієї діяльності, отримувати від неї позитивні результати та задоволення.

Мета, яка була поставлена насамперед, набуває в таких випадках негативної валентності. У такому разі особистість шукає шляхи, щоб її замінити, а це викликає бажання не вирішувати цієї проблеми. І навпаки, самостійне і свідоме досягнення мети підвищує рівень особистісної мотивації і викликає бажання досягти кращих результатів.

Однією з особливостей мотивації є її розмежування на внутрішню, яка характеризується як персональні, суб'єктивні особистісні переконання, і зовнішню, яка впливає на діяльність особистості різними факторами ззовні. Говорячи про зовнішню і внутрішню мотивацію, ми дотримуємося поглядів Г. Хекхаузена, що якщо мета тематично однорідна з дією настільки, що дія здійснюється заради власного змісту, то ця дія вважається внутрішньо вмотивованою. Таким чином, можна зробити висновок, що внутрішній мотив діяльності (і діяльності спілкування також) входить в саму її структуру, є її складовою частиною та певним чином впливає на її регуляцію та вектор розвитку. Саме внутрішня потреба, що виходить із внутрішнього особистісного суб'єктивного «Я» і мотивує комунікативну діяльність студентів на заняттях з іноземної мови. Водночас ми маємо врахувати й те, що діяльність може спонукатися зовсім іншими мотивами – престижності, боргу перед батьками, необхідності отримати високі оцінки тощо. Такі збудники складають зовнішню мотивацію, яка певним чином теж може спонукати (й досить часто спонукає) до виконання якої-небудь діяльності, до отримання позитивних результатів цієї діяльності. Однак істинно значущими, впливовими і цінними для здійснення повноцінного спілкування є саме ті мотиви, які ґрунтуються на внутрішніх суб'єктивних потребах особистості. Хоча ми не можемо заперечувати й наявність таких фактів, коли потреба досягнення чи то поліпшення своїх результатів у будь-якій діяльності має певний відтінок вмотивованості та впливає на ефективність і результативність навчальної діяльності.

Ми будемо дотримуватися положення, що відповідно до теорії О.М. Леонтьєва провідне місце все-таки відводиться внутрішнім мотивам, які відображаються в предметі діяльності. Але, говорячи про мотивацію під час вивчення іноземної мови, необхідно взяти до уваги твердження Ю.І. Пасова про роль особистісної індивідуалізації як засобу мотивації [7, с. 57]. Ми цілком згодні і підтримуємо точку зору автора про те, що без особистісної індивідуалізації мотивація виникає лише за зовнішніми факторами (завдання викладача, наприклад), а такий шлях не гарантує й не забезпечує активної та свідомої участі студентів у навчальному процесі, не створює мотиваційної основи вивчення іноземної мови й іншомовного спілкування, не гарантує включення творчих механізмів особистості в процес навчання іноземній мові. Тому весь навчальний матеріал, на думку Ю.І. Пасова, повинен ґрунтуватися на бажанні студента та усвідомленні ним потреби того, що він засвоює, а не на примусі чи обов'язку [7, с. 59].

Для підтримання достатньо високого рівня особистісної індивідуалізації у студента перед викладачем постає важливе завдання правильного добору навчального матеріалу, який задовольняє комунікативно-пізнавальну потребу студентів. Навчальний матеріал має відповідати багатьом критеріям (навчальна програма, рівень складності тощо), але тематика і зміст текстів, учбових ситуацій, проблем для дискусій та обговорення мають бути особистісно значущими і цікавими для студентів, *емоційно не нейтральними* для їх особистостей [3, с. 76].

У нашому дослідженні ми враховували, що мовленнєва діяльність студентів на заняттях, яка не стосується особистості, не може викликати зацікавлення. Висловлювання студентів мають бути збагачені суб'єктивними уявленнями і суб'єктивним ставленням до того, що вивчається. У мотивації, насамперед, виокремлюються соціально-психологічні мотиви масового, групового тиску та мотиви особистісного характеру. Фактором масового тиску може бути престиж іноземної мови, її значення для подальшої професійної діяльності.

Другою особливістю мотивації є її зв'язок з емоційною сферою особистості. Мотиви в певному розумінні спричиняються інтересом, який потребує задоволення, а задоволення пов'язане із почуттями й емоціями. Третьою особливістю мотивації є постійний зв'язок і взаємодія дальніх та ближніх мотивів, які стосуються предмета взагалі чи конкретного завдання.

Але якими б не були мотиви, що спонукають студента спілкуватися іноземною мовою, вивчення іноземної мови й іншомовне спілкування сприяє розвитку пізнавальних і творчих здібностей особистості. Цей процес проходить під керівництвом викладача. Він тепер в нових умовах навчання займає позицію партнера й учасника процесу навчального іншомовного спілкування, демонструє студентам відчуття постійної присутності іншомовного середовища, активної практики говоріння в цьому середовищі. Викладач просто змінює свою звичну позицію наставника, він є активним учасником спілкування, виконує задані ситуацією ролі, грає разом зі студентами.

Можна запропонувати безліч варіантів поведінки викладача, серед яких такі: викладач просить студентів самостійно підібрати текст, вибрати основні лексичні одиниці, сформулювати завдання до тексту тощо; можна також шукати сліди походження іноземних назв, слів, термінів, які оточують нас у повсякденному житті (які іноземні слова ми зустрічаємо в інтернеті? Які іноземні слова використовують на обгортках цукерок і що вони означають? Як перекладаються назви фільмів, пісень?).

Якщо викладач зможе залучити студента до продуктивної ситуації користування мовою, то в студента стимулюються мотиви самоствердження і самовдосконалення, з'являється впевненість у своїх силах. Це зумовлюється тим, що студент є активним учасником навчального процесу на всіх його стадіях. Ю.І. Пассов, досліджуючи активність студента в процесі навчання іноземній мові, акцентує увагу саме на внутрішній активності, за умов якої мовлення стає цілеспрямованим і вмотивованим [7, с. 10].

Ми цілком поділяємо думку автора, що внутрішня активність реалізується і тоді, коли студент мовчить, але в нього працює мовомислення, тому що в нього все одно формується власне ставлення до того, про що говориться і що відбувається навколо під час заняття. Саме така внутрішня активність студентів є запорукою розвитку ініціативності і вмотивованості іншомовного спілкування.

Підвищення рівня вмотивованості та наявність саме позитивної мотивації під час вивчення іноземної мови можуть бути реалізовані також за умов урахування індивідуальних психологічних особливостей і можливостей студентів. Задля цього доцільно використовувати розподіл студентів на діади (пари) чи тріади (трос осіб) з однаковою мовленнєвою підготовкою. Вибір кількості студентів залежить від виконуваного завдання і його складності. Об'єднуючи студентів у групи з однаковим рівнем підготовки, викладач кожній групі пропонував виконати різні за складністю, з різними цілями і різні за видами роботи завдання. Сильніші студенти частіше використовували такі види роботи, як переказ прочитаного, програвання запропонованих ситуацій, складання своїх діалогів або діалогів з опорою на текст, проведення різноманітних дискусій за текстом чи за темою. Підгрупа з менш сильними студентами отримувала завдання з читання й перекладу тексту зі словником, складала анотації до тексту, знаходила в тексті відповіді на запитання, складала запитання до тексту тощо.

Також можна об'єднувати студентів з різним рівнем мовленнєвої підготовки (залежно від мети і учбових задач). Під час групування студентів із різним рівнем підготовки сильніші студенти були помічниками для своїх партнерів, тобто перевіряли, корегували, контролювали, ставили запитання тощо. Кращі студенти частково виконували функцію викладача, працюючи з менш сильними студентами. Для таких студентів такий вид роботи теж є досить продуктивним, тому що вони несуть відповідальність за своїх підопічних, акумулюють всі свої знання, допомагаючи їм, вдосконалюючи таким чином свій рівень мовленнєвої комунікативної підготовки. Зміна їх ролі в навчальному процесі з того, хто навчається, на того, хто навчає, також позитивно впливає на рівень вмотивованості під час навчання і покращує результат їх мовленнєвої діяльності.

Під час виконання студентами поставлених завдань будь-якого виду ми намагалися скеровувати їх на самостійне вирішення навчальних ситуацій і завдань, що вимагає творчого підходу, активізації всіх наявних знань та вмотивованості дій. Взаємодія студентів під час заняття може здійснюватися по-різному, тобто у парах, групах, по колу, допускається вільний рух по аудиторії студентів, які виконують індивідуальне завдання, а також у процесі вербального взаємообміну між окремими міні-групами, у процесі виконання завдань. Вибір кількості студентів залежить від цілей поставлених завдань, рівня підготовленості студентів, специфіки самих завдань та особливостей матеріалу, що вивчається.

Отже, ми бачимо, що вмотивованість навчальної діяльності студентів під час вивчення іноземної мови відіграє одну з провідних ролей. Під час досліджень і спостережень ми виявили, що наявність позитивної мотивації та внутрішня позитивна вмотивованість особистості сприяє ефективнішому протіканню навчального процесу та значно підвищує можливості отримання якісного результату навчання іноземній мові.

Література:

1. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. К.:Вища школа, 1986. 334 с.
2. Джидарьян И.А. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности. Теоретические проблемы психологии личности. М.: Наука, 1974. С. 162–169.
3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991. 222 с.
4. Леонтьев А.А. Общее понятие о деятельности: основы теории речевой деятельности. М.: Наука, 1974. 386 с.
5. Леонтьев А.А. Психология общения. 2-е изд. М.: Смысл, 1997. 365 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. М.: Просвещение, 1991. 223 с.
8. Формирование интереса к учению у школьников / под ред. А.К. Марковой. М.: Педагогика, 1986. 192 с.
9. Синявская Е.В. Фюмадель М. Мотивация и преподавание иностранных языков Методика преподавания иностранных языков за рубежом. М.: Изд-во МГУ, 1976. Вып. 2. С. 152–163.

Анотація

Л. ГАПОНЕНКО. МОТИВАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Об'єктом дослідження статті є питання мотивації студентів під час вивчення іноземної мови. Автор аналізує теоретичні дослідження щодо мотивації під час навчальної діяльності. У статті визначаються фактори, які впливають на створення позитивної мотивації під час вивчення іноземної мови як важливого чинника успішного опанування іноземної мови.

Ключові слова: мотивація, комунікативна мотивація, спілкування, діяльність.

Аннотация

Л. ГАПОНЕНКО. МОТИВАЦИЯ И ЕЕ РОЛЬ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Объектом исследования статьи выступает вопрос мотивации студентов при изучении иностранного языка. Автор анализирует теоретические исследования мотивации в учебной деятельности. В статье очерчены факторы, которые влияют на создание положительной мотивации при изучении иностранного языка как условия успешного овладения иностранным языком.

Ключевые слова: мотивация, коммуникативная мотивация, общение, деятельность.

SUMMARY

L. HAPONENKO. MOTIVATION AND ITS ROLE DURING LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

The object of the article is the students' motivation during learning a foreign language. The author does the analyses of the scientific researches of motivation, studies the factors that influence the positive motivation as an important factor in the mastering a foreign language.

Key words: motivation, communicative motivation, communication, activity.